

ARTICLES CENTRALS

Art i cultura: ocupar per no retrocedir

Sidnei Ferreira i Valdênia Paulino

Centre de Defensa dels Drets del Nen i l'Adolescent (CEDECA), Sapopemba, Brasil

«Era cap d'any. Tothom estava de festa. La barraca de la meva àvia, una caseta a la favela en la qual hi vivien dotze persones entre fills i acollits, era plena de gent menjant i bevent. El soroll de les veus competia amb el soroll de la samba i els focs d'artifici que envaïen el cel aquella nit de final d'any. A pesar de tot aquell enrenou, el so dels trets provinents de l'altre costat de la favela va cridar l'atenció de tots. Van ser molts trets. El que no sabíem és que alguns d'ells havien impactat al cos de dos oncles meus, un de deu i l'altre de dinou anys. Van ser dos dels vuit morts a la carnisseria d'aquell cap d'any. Van ser moltes les especulacions però la motivació no era altra que la disputa per l'espai del tràfic de drogues. Els qui vivien en un costat de la favela no podien anar a l'altre sense que ho haguessin ordenat prèviament els traficants. Les persones s'odiaven fins i tot sense conèixer-se, només perquè vivien en costats diferents. Els meus oncles no tenien res a veure amb la disputa, però, com se sol dir, "eren al lloc equivocat en el moment equivocat".»

Aquest va ser el testimoni de l'adolescent Paulinho a la roda de converses per preparar el *Rap em Festa*, un esdeveniment creat pel Centre de Defensa dels Drets del Nen i l'Adolescent (CEDECA), a fi de donar espai al moviment hip-hop, la principal expressió cultural de la joventut de la perifèria des dels anys vuitanta, així com també un espai de diàleg entre els diferents grups de les faveles de la regió i una estratègia de resistència davant la gran pressió i els atacs de la policia, la qual insisteix a criminalitzar la joventut negra, pobra i de la perifèria.

El hip-hop, que no és només un estil de música, sinó una cultura, un modus de vida, consta de diversos elements, entre els quals es troba la crítica al sistema d'exclusió

social, polític i econòmic predominant a Amèrica Llatina. Permet expressar el crit de resistència de la joventut davant tantes envestides de mort viscudes dia rere dia. Parlem dels grups d'extermini a sou dels comerciants, de les morts provocades per les disputes dels traficants, per la violència perpetrada per la policia militar i per l'absència de polítiques públiques. En aquest escenari, la cultura i l'art es converteixen en estratègies de supervivència i instrument de lluita pels espais públics.

Per la claveguera

És per la claveguera

Per on fuig la dignitat

Del noi mulat

Que, encara innocent,

Pateix la covardia

Del canalla uniformat.

Deien els diaris

Al dia següent:

Operació policial amb èxit;

15 morts, centenars de persones ferides.

Kauê Nascimento, 14 anys¹

Durant molts anys, el *Rap em Festa* es va celebrar de manera ininterrompuda en el pati d'una escola pública del barri i es va convertir en una manifestació cultural important, així com en un espai de trobada per a molts joves, tant de la regió com de fora.

L'esdeveniment es preparava durant tot l'any. Grups de diferents procedències regionals i, molt aviat, de tota la ciutat i de tot el país, acordaven un tema a partir del qual estudiaven i debatien durant mesos, amb la finalitat d'escriure els textos de les seves cançons i crear la realització dels balls i grafitis.

Els acords de convivència indicaven que s'havien establert les bases del camí cap al respecte i el diàleg. Tots els grups feien la seva presentació. Eren dos dies -amb part de la nit inclosa- plens de presentacions, diàlegs interterritorials i intercanvis. Hi havia baralles que es resolien allà mateix, com ara haver d'interferir per evitar l'entrada d'armes de foc o armes blanques, així com el consum de drogues a l'escola. No res que

la certesa d'una acollida sincera, la passió per l'art i el respecte per l'altre no poguessin resoldre.

“ L’humor, l’esport, l’art i la cultura tenen un poder d’interacció capaç de crear diàlegs de pau en territoris de guerra ”

Ben aviat el CEDECA va comprendre que la cultura era el millor camí per a la construcció de diàleg i consens entre els joves. Però això també era objecte de disputa. Al Brasil, durant molt de temps, els polítics i les autoritats públiques van utilitzar l'art i la cultura popular amb l'objectiu de divertir les masses (el poble que viu en situació de pobresa) per evitar que pensessin. D'aquesta manera, a més de mantenir-les sota control i alienades, augmentaven les seves fortunes personals a través de contractacions artístiques sense licitació prèvia. Una meravella! La joventut acaba repetint el seu coneixement cultural per tot arreu. Per al CEDECA, l'humor, l'esport, l'art i la cultura són primordials perquè tenen un poder d'interacció capaç de crear diàlegs de pau en territoris de guerra.

Els projectes culturals van anar creixent. A la capoeira, la memòria de la resistència del poble negre durant segles d'esclavitud; a la samba, la història, la política, les desigualtats socials, el dia a dia de les faveles i *morros*², el dolor i l'amor cantats en poesia al so d'instruments de percussió, *cavaquinhos* i guitarres; en el ritme i la poesia del RAP, el crit d'indignació i la rebel·lió contra els sistemes de mort contemporanis. I això no és tot! Els balls urbans porten els cossos de la joventut negra i pobra a llocs prohibits per l'*apartheid* social no oficial. Als murs i parets, el traç dels grafits deixa traspuar la gosadia de la joventut. I no podem passar per alt les biblioteques populars: un raconet en una sala és suficient per acumular aquests llibres les històries dels quals l'educació oficial no vol explicar.

La preocupació del CEDECA va passar a ser la de trobar camins per avançar en el diàleg amb altres perifèries i en l'ocupació dels espais encara impregnats per la cultura de la

violència, ja que la por de transitar territoris desconeguts, el control criminalitzador de la policia i la baixa autoestima segueixen confinant molts joves en aquests territoris. Així, anem treballant en aquests espais a través d'activitats artístiques i culturals, per resignificar el sofriment, les pors i els processos d'humiliació i tractar de descobrir talents i coneixements fins aleshores ocults. Conèixer l'altre a través de l'art permet, a més de l'intercanvi de coneixements, l'intercanvi d'afectes i la revelació d'identitats col·lectives. Identitats negades i subjugades per les elits polítiques i econòmiques que temen el despertar de la consciència crítica de la joventut de la perifèria.

«Tornava a casa amb un llibre de la biblioteca, quan em va aturar un poli, em va treure el còmic i me'l va trencar. Va ser una humiliació. Vaig sentir molta ràbia.» (André, 10 anys)

“ Conèixer l'altre a través de l'art permet l'intercanvi d'afectes i la revelació d'identitats col·lectives ”

El CEDECA està present en els patis de les escoles públiques, espais que abans els estudiants evitaven i que ara han adquirit un altre significat gràcies a les activitats culturals. A més, està present a les places públiques i les pistes esportives, en obstinada lluita contra el tràfic de drogues i la concomitant violència policial.

Estem parlant d'una presència conquerida a partir de molts desafiaments. Desafiaments externs i interns. Els externs tenen a veure amb la lluita per l'espai amb les bandes criminals, l'atenuació de les forces de seguretat públiques i privades i el prejudici generacional i racial per part de les institucions públiques i els grups conservadors de la comunitat. Per la seva part, els interns tenen a veure amb la deconstrucció de la cultura masclista i homòfoba que encara tenen molts joves. Si bé la desigualtat econòmica és qüestió de consens, de vegades cal seguir qüestionant aquests altres temes en el contingut de les diferents manifestacions culturals.

Sabem que només es pot fer front i superar les desigualtats en col·lectivitat. Només els moviments organitzats poden limitar i resignificar els espais de poder. I els moviments

culturals poden incidir precisament en això; en el foment del diàleg, l'intercanvi dels coneixements que sorgeixen de la joventut negra i pobra, l'agregació a través dels afectes expressats per mitjà de l'art i l'afrontament del genocidi de la joventut. Per fer-ho, cal ocupar els espais. Ocupar per no retrocedir.

Dues pistes, carreró 2, antic "Beco da Morte"
Travessa muntanyes de rebuig i clavegueres a cel obert
Evita els gossos i intenta atropellar les rates
Que, per cada habitant, n'hi ha setanta.

No es desanima, segueix endavant
Diuen que està millor!
Sotsprefectura, "Trincou" ara es "Rua Nova"
Van obrir una trinxera, podem passar com a porcs entre escombraries.

Estem quasi al cim, a l'esquerra
Homes i dones negres amb fills i filles negrets.
El nostre armament és pesat
Llibres, literatura, esprai, balls de carrer,
Ballet, guitarra, capoeira, contacontes,
Ludoteca, percussió, taller i estudi de gravació

Revolució?
No, no, no...
No es cap revolució.

Potser!
Unió, evolució, humanització...

L'art és gratitud
Als Erês³, respecte, molt de respecte
Esperant que no siguin tan sols un més...

"ITALO", carall!

El militar desprevingut, Sidnei Ferreira⁴

1. Na sarjeta/ é na sarjeta/ que escorre a dignidade/ do muleke mulato/ que mesmo inocente/ sofre a covardia/ do canalha fardado/ dizia os jornais/ no dia seguinte/ operação policial bem-sucedida/ 15 mortos, centenas de pessoas feridas.

2. Literalment, ‘turó’. Són les zones on es troben les faveles. De fet, favela és el nom d’una planta que creix als morros. Antigament els habitants de Rio pujaven per buscar-hi fruita i flors per vendre, i després deien que tornaven de les faveles. D’aquí el nom d’aquests assentaments d’habitatges.

3. L’Erê és l’intermediari entre una persona i la seva orixá (divinitats filles de l’únic déu, Olorum, de les quals neixen totes les persones, segons el candomblé), és la part infantil de cadascú i resideix en el punt exacte entre la consciència de la persona i la inconsciència de l’orixá.

4. Duas pistas, viela 2, antigo “Beco da Morte”/ Atravessa morros de lixos e esgoto a céu aberto/ Desvia dos cachorros e tenta atropelar os ratos/ Que para cada morador, setenta./ Não desanima, segue em frente/ Dizem que está melhor!!!/ Subprefeitura, “Trincou”, agora é “Rua Nova”/ Abriram uma trincheira podemos/ passar feito suínos entre o lixo./ Quase lá no topo estamos à esquerda/ pretos e pretas trocando com/ pretinhos e pretinhas./ Nosso armamento é pesado/ livros, literatura, spray, dança de rua,/ balé, violão, capoeira, contação/ brinquedoteca, percussão, ateliê e/ estúdio de gravação/ Revolução?/ Não, não, não.../ não é revolução./ Talvez!/ união, evolução, humanização.../ À Arte gratidão/ Aos Erês respeito, muito respeito/ na esperança que não sejam somente mais um.../ “ITALO” ou !!! O militar despreparado, Sidnei Ferreira

Fotografia : Sapopemba, Brasil, Centre de Defensa dels Drets del Nen i l’Adolescent (CEDECA)

© Generalitat de Catalunya